

Tanzimat Dönemi Tenkit Anlayışı Çerçevesinde:

ZİYA PAŞA’NIN “ŞİİR ve İNŞÂ” MAKALESİ

Ali DONBAY*

Özet

Ziya Paşa, Tanzimattan sonra, Batılı anlamda gelişmeye başlayan edebiyatımızın ilk akla gelen isimlerinden biridir. Şinasi ve Namık Kemâl gibi, Ziya Paşa da, düşünceleriyle yeni edebiyatın kuruluşuna önemli katkılarda bulunmuştur. Dil ve edebiyatımız hakkındaki görüşlerini içeren ünlü “Şiir ve İnşâ” makalesi, Tanpınar’ın deyimiyle, Ziya Paşa’yı “Saf Türkçe cereyanının en büyük yol açıcılarından biri” yapar.

Anahtar Kelimeler

Yeni Türk Edebiyatı, Ziya Paşa, Şiir ve İnşâ

THE ARTICLE OF ZIYA PASHA “ŞİİR VE İNŞÂ”

Abstract

Ziya Pasha is one of the most famous names of our literature which began to develop parallel to western literature after Reforms. As Şinasi and Namık Kemal, Ziya Pasha had important contributions to the emerging of the new literature with his thoughts. As Tanpınar says, his article named “Şiir ve İnşâ” includes his thoughts about our literature and language makes him “A pioneer of pure Turkish movement.”

Key Words

New Turkish Literature, Ziya Pasha, Şiir ve İnşâ

1839’da ilan edilen Tanzimat, her şeyden önce, “sosyal tenkit” düşüncesinden doğmuş bir harekettir ve onunla başlayan yeni bir edebiyat anlayışı da, bu temel düşünceye dayanmaktadır. Dönemin kendi adlarıyla anılan ilk edebî okulunu meydana getiren Şinasi, Namık Kemâl ve Ziya Paşa’nın, çoğu kez birlikte yürüttükleri toplum, politika ve edebiyat üçgenindeki çalışmaların asıl amacı, Tanzimatın getirdiği dinamizmin

* Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

halka açılma isteğidir. Onlar, düşüncelerini geniş kitlelere anlatmak için, Batı'daki gücünü yakından bildikleri gazeteciliğe yöneldiler. İmzalarını attıkları Türkçe ilk özel gazeteler, “*tenkit düşüncesi*”ni beraberinde getirdi.¹

Türk edebiyatında, bir tür olarak tenkidin başlangıcı şüphesiz ki, Tanzimattan sonradır.² Batı kültürünü yakından izleyen Tanzimat dönemi edebiyatçıları, 1860'lı yıllardan sonra, Türk edebiyatının yenileşmesi gerektiğini açıkça savunmaya başladılar. Eski edebiyat anlayışının ortadan kalkması gerektiğine yönelik bu tenkitlerin, bir başka deyişle, şiirde eskiyi devam ettirenlerle yenilik taraftarları arasında geçen tartışmaların ana fikri, divan edebiyatının reddi ve buna karşılık Batı'daki örneklerine benzeyen yeni bir edebiyatın kurulması isteğidir.

¹ Şinasi'nin, Agâh Efendi ile birlikte çıkardığı **Tercümân-ı Ahvâl**'in mukaddimesindeki; “*halk, kamuni vazife ile yükümlü olduğuna göre, vatanın yararı için söylemek ve yazmak hakkıdır*” düşüncesi, gazetenin bir tartışma ve tenkit ortamı hazırlamak peşinde olduğunu gösterir. Mukaddimenin metni için bk. **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi-I**, (Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1974, s.511.

² Bununla birlikte, Divan edebiyatında bir tenkit anlayışının varlığından söz etmek mümkündür. A.H. Tanpınar, Latifi ve Âşık Çelebi gibi şura tezkirelerinde ve Şeyh Galip'in **Hüsn ü Aşk** mukaddimesinde görülen tenkitleri daha çok teknik dikkatler ve şahsî hükümler olarak değerlendirerek, bunları “şifahî tenkit” örneği kabul eder. **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 5. bs., Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982, s. 298; Kenan Akyüz de, bu döneme ait yalnızca yazı tekniğinden bahseden tenkitlerin, Arap ve Fars edebiyatlarındaki kaideleri anlatan eserlerin tercümesine dayandığını kaydetmektedir. **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri** (1860-1923), 4. bs., Mas Matb., Ankara 1982, s.66; Divan edebiyatındaki tenkit anlayışı hakkında ayrıca bk. Tanpınar, **age.**, s.1-33; **Edebiyat Üzerine Makaleler**, (Haz. Zeynep Kerman), 2. bs., Dergâh Yay., İstanbul 1977, s.74-76; Mustafa Nihat Özön, “Türk Eleştirisine Bir Bakış”, **Türk Dili**, Eleştiri Özel Sayısı, C.XII, Nu. 142, Temmuz 1963, s.548-558; Bilge Ercilasun, **Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981, s.34-42; Harun Tolasa, **Sehî, Latifi, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. yy.da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 1983, s.VII-XII; Olcay Öneroy, **Edebiyatımızda Eleştiri**, Ankara Üniversitesi DTCF Yay., Ankara 1980, s.9-13; Celal Tarakçı, **Cenab Şahabeddin'de Tenkit**, Samsun 1986, s.1-10; A. Fuat Bilkan, “Tezkirelerde Tenkit”, **Millî Kültür**, Nu.52, Mart 1986, “Divan Edebiyatında Tenkit”, **Millî Kültür**, Nu. 54, Eylül 1986, s. 10-13.

Şinasi'nin, **Ruznâme-i Ceride-i Havâdis'te** Said Çelebi ile giriştiği "Mes'ele-i Mebhûsetün Anha" tartışması, dönemin tenkit sahasındaki ilk örneği kabul edilir. Burada, dil ve edebiyatımız hakkındaki bazı görüşlerini ifade eden Şinasi'nin, bu türdeki en önemli çalışması, Fatim tezkiresinin yeni bir baskısını yapma girişimidir.³ Tenkidin edebî yenilik dönemindeki asıl temsilcisi ise Namık Kemâl'dir. O, gazete ve dergilerdeki sosyal ve siyasî nitelikli hemen her yazısında, dönemin koşullarını irdeler ve çözüm yolları üretir. Edebî tenkitlerini de, makale, kitap, mukaddime ve mektup yazdığı her fırsatta dile getirir.⁴ "Lisân-ı Osmânînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir" adlı yazısı, düşüncelerini derli toplu vermenin ötesinde, yeni edebiyatın ilk bildirisi sayılabilir. Bu makaleye Bahâr-ı Dâniş, İntibâh ve Celâl mukaddimelerindeki görüşlerini de eklemek gerekir. Namık Kemâl, Tahrîb-i Harâbât ve Takib'i bütünüyle tenkit için kaleme alır. İrfan Paşa'ya mektup ve Mes-Prison Muâhezenâmesi'nin de girdiği bu daire, Ebüzziya, Hâmid, Ekrem ve Sezai Beylere yazdığı mektuplarla oldukça genişler. Harâbât tartışmasında "*menfûr-ı tabiat*" olarak nitelediği divan edebiyatını, karşı bir tavırla, "*edebiyât-ı sahiha*" adına reddeden Namık Kemal'in bu hacimli eserine karşılık, Ziya Paşa, aynı hedefe tek hamlede, "Şiir ve İnşâ" makalesiyle gitmek isteyecektir.

1829'da doğan ve hayatının 41 yılını Tanzimat'ın getirdiği değişiklik ve yenilikler içerisinde geçiren Ziya Paşa⁵ dönemin "*ikilik*"

³ Ömer Faruk Akün, "Şinasi'nin Bugüne Kadar Ele Geçmeyen Fatim Tezkiresi", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.XI, İstanbul 1961, s. 67-68; aynı yazar, "Şinasi'nin Fatim Tezkiresi Baskısındaki Yeni Biyografik Bilgiler" **Türkiyat Mecmuası**, C.XIV, İstanbul 1965, s.277-336.

⁴ Namık Kemâl'in bu yazılarından bazıları, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi-II**, (Haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1978 ile **Eski ve Yeni Harflerle Yeni Türk Edebiyatı Metinleri**, (Haz. Önder Göçgün), Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Konya 1987'ne alınmış; **Namık Kemâl'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, (Haz. Kâzım Yetiş), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1989, 2.bs.,1996'nda bir araya getirilmiştir.

⁵ Ziya Paşa'nın hayatı ve eserleri hakkında bk. Ahmet Hamdi Tanpınar, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s.301-341; M. Kaya Bilgegil, **Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma**, C.1, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Ankara 1979, 499 s.;

ruhunu mizacında olduğu gibi, fikrî ve edebî şahsiyetinde de bütünüyle yaşamıştır. Hakkındaki değerlendirmelerde bu durumu göz önüne almak, edebiyat tarihindeki yerini tespit etmek bakımından büyük önem taşır. Edebî şahsiyeti eskiye bağlılıkla yeniye taraftarlık arasında gidip gelen Terci-i Bend şairi, bu yüzden divan şiirinin son temsilcilerinden biri olarak kabul edildiği gibi, yeni edebiyatın da kurucuları arasında sayılır.⁶ Doğrusu, kendi kuşağı içerisinde klasik edebiyata en sadık kalanlardan biri olarak Ziya Paşa'yı, bir divan şairi gibi değerlendirmek ve bunun yanında edebî yeniliğin ilk döneminde oynadığı rolün hakkını vermektir. İsmail Habib'in dediği gibi. Avrupa'ya gitmeden önce koyu bir “*edebiyât-ı kadîme münşîsi*” olan Ziya Paşa, “Şiir ve İnşâ”da ileri sürdüğü fikirleriyle zamanının ilerisinde düşünen bir adam olduğunu göstermiştir.⁷

Ziya Paşa, küçük yaşta şiire başladığını Harâbât mukaddimesinde anlatırken, ilk şiir zevkini, lalasının tesiriyle Âşık Ömer, Âşık Kerem ve Âşık Garib'i okuyarak aldığını söyler. Kaya Bilgegil, şairin, muhitiyle yakından ilgili olarak, şiir zevkinde bir değişim yaşadığını düşünmektedir.⁸ Nitekim, Sadâret Mektûbî Kalemî'ne memur olduğunda, Ziya Bey'in aynı dairede çalışan tezkireci Fatin Efendi'den aruz dersleri aldığını **Emil** mukaddimesinden öğreniyoruz.⁹ Divanlar okumaya başlayan ve bu yüzden âşık edebiyatına duyduğu ilgiden uzaklaşarak,

Önder Göçgün, **Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987, 349 s.

⁶ Bu konuda karşılaştırınız: İbnülemin Mahmut Kemal (İnal), **Son Asır Türk Şairleri**, C.4, Dergâh Yay. İstanbul 1988, s.2028-2061; Tanpınar, **age.**, s.312; Mehmet Kaplan, **Şiir Tahlilleri-1**, İstanbul 1984, s.65-67; Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, s.21-22; **Batı Tesirinde Türk Şairi Antolojisi**, 4. bs., İstanbul 1986, s.27; M. Nihat Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1941, s.27-28; Vasfi Mahir Kocatürk, **Büyük Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 1970, s.635; Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.2, Ankara 1971, s.871-874; Şükrü Kurgan, “Ziya Paşa” (maddesi), **Türk Ansiklopedisi**, C.33, Ankara 1984, s.503.

⁷ İsmail Habib (Sevük), **Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi**, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1340, s.132.

⁸ Bilgegil, **Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma**, s.16.

⁹ Bu mukaddimenin metni için bk. İsmail Hikmet (Ertaylan), **Ziya Paşa**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1932, s.117-119.

klasik edebiyata yönelen şairin inşâsı da, yine Kaya Bilgegil'e göre, bu Kalem'de bulunduğu sırada gelişmiş olmalıdır.¹⁰ Bu görevi sırasında Ziya Bey, dönemin büyük münşileri ve şairleriyle tanışır, zamanın "harâbât" âlemlerine iştiraki ile şöhret kazanır.¹¹ Hayatının ilerleyen yıllarında Mabeyn'e kâtip olur, Fransızca öğrenerek Batı edebiyatını yakından tanımaya başlar. Yeni Osmanlılar Cemiyeti toplantılarının haber alınması üzerine Kıbrıs Mutasarrıflığı ile İstanbul'dan uzaklaştırılmak istenir. Ancak Ziya Paşa, Namık Kemâl ile birlikte Paris'e firar eder. Süleyman Nazif'in deyişiyle, iki dost, bir süre sonra geçtikleri Londra'da, Cemiyetin yayın organı **Hürriyet**¹² gazetesini çıkararak siyasî mücadelelerini sürdürürler. Ziya Paşa, ünlü "Şiir ve İnşâ" makalesini burada, **Hürriyet**'in, 7 Eylül 1868 tarihli 11. sayısında yayınlar.

"Şiir ve İnşâ" makalesine, niçin böyle bir konuyu ele aldığını açıklayarak başlayan Ziya Paşa, o günün şartlarında eğitim görmemiş nazım ve nesirde güzel yazmayı öğrenmekle aynı anlama geldiğini belirtir. Ziya Paşa öncelikle şiirin genel bir tanımını yapar: Şiir, "*kelâm-ı mevzûn*"dur; yani vezinli sözdür. Bunun yanısıra, sonradan ortaya çıktığını söylediği, kafiyeye değinir ve eski Yunanlıların, yalnız vezni esas alarak kafiyeye önem vermediklerini ifade eder. Bu noktada Ziya Paşa, şiir sanatını, eski Yunan ve Latin edebiyatlarına kadar giderek, kaynağından ele almak istemektedir. Yine ona göre, şiir, her toplumda görülen tabii bir sanattır ve bütün milletlerin kendi özelliklerini yansıtan şiirleri vardır.

Bu düşünce çerçevesinde sözü Osmanlı şiirine getiren Ziya Paşa, "*Osmanlıların şiiri nedir?*" sorusunu sorar ve ardından sıralar: "*Necâti, Bâki, Nef'i divanlarında görülen, aruzun çeşitli kalıplarıyla yazılmış*

¹⁰ Bilgegil, *age.*, s. 444.

¹¹ Tanpınar, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 301.

¹² **Hürriyet** gazetesini hakkında bilgi veren bazı kaynaklar şunlardır: Ebüzziya Tevfik, **Yeni Osmanlılar Tarihi**, (Haz. Ziyad Ebüzziya), Kervan Yay., İstanbul 1973; Mehmet Kaplan, **Namık Kemal, Hayatı ve Eserleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1948; İhsan Sungu, "Hürriyet Gazetesi", **Aylık Ansiklopedi**, C.1, İstanbul 1954; "Hürriyet" (maddesi), **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.4, Dergah Yay., İstanbul 1981.

kasideler, gazeller, kıt'alar ve mesneviler midir? Yoksa Hoca ve İtrî gibi musikişinasların besteledikleri Vâsıf ve Nedim'in şarkıları mıdır?" Bu saydıklarının hiç birini Osmanlı şiiri olarak kabul etmeyen Ziya Paşa, Osmanlı şairlerinin İranlıları, İranlıların da Arapları taklit etmeleri yüzünden ortaya melez bir şey çıktığını söyler. Hatta, Osmanlı şairlerini kendi şiirimizi geliştirmeyi hiç düşünmedikleri için suçlar.

Ziya Paşa'nın şiirle ilgili düşüncelerindeki iki yanlışlık açıkça görülmektedir: Bunlardan ilki, karşı çıktığı şarkı formuyla ilgilidir. Bilindiği gibi, şarkı, divan edebiyatında Türk şairleri tarafından geliştirilmiş millî bir nazım şeklidir. Üstelik, burada, kronolojik bir hata da söz konusudur. 14 ve 15. yüzyıllarda yaşamış olan Hoca Abdülkadir Meragi ile 18. yüzyıl başında ölen İtrî'nin, kendilerinden çok sonra gelen Vâsıf ve Nedim'in şarkılarını bestelemeleri mümkün değildir. İkincisi, Osmanlı şairlerinin İranlıları, onların da Arapları taklit ettiklerini söyleyen Ziya Paşa, aynı coğrafyada bulunan milletler arasında kültür ve sanat alanlarında alış veriş olabileceği gerçeğini görmezlikten gelmiştir.¹³

Ziya Paşa, nesirdeki durumun da, aynı şiirdeki gibi olduğunu belirtir. Feridun, Veysî ve Nergisî'nin eserlerinde ve başka hatırı sayılır münşeatlarda üçte bir Türkçe kelime bulunmadığı görülür. Süslü bir ifade tarzıyla kaleme alınan bu eserleri, Kamus ve Ferheng gibi iki büyük sözlüğe bakmadan okumak, hatta ders çalışır gibi zihin yormadan anlamak oldukça zordur. Kısaca, eski şiirimiz gibi, eski nesrimizin de anlaşılması güçtür. Babıâli'deki yazışmaların, anlaşılmaz ibarelerle doldurulduğundan şikayet eden Ziya Paşa, bunun suçunu, ağır bir dille hitap ederek, kâtiplere yükler. Bu arada, eski ve yeni nesri karşılaştıran Ziya Paşa, eski nesirde Arapça kelimeler ve hatalı ibareler bulunmakla birlikte iyi-kötü bir anlam çıkarıldığını kabul eder. Şimdi ise, ferman, mektup vd. resmî yazışmalarda öyle cümleler görülür ki, asıl anlamın ne olduğu belli değildir. İşin garip tarafı, anlaşılmayacak ifadeler kullanmanın "*hüsn-i kitâbet*" ten sayılmasıdır. Nazım ve nesrin bu duruma gelmesini, 19. yüzyıldan öncesine dayandıran Ziya Paşa,

¹³ Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, s. 872'nde bu iki noktaya temas etmektedir.

Osmanlının kuruluşundan beri, dilde taklit hatasına düşüldüğü görüşünü yineler ve Anadolu'da yetişen bilginlerin bu konuda gereken ilgiyi göstermediklerinden yakınıdır. Dilin, belirli kurallarına bağlanmayıp, eline kalem alan herkesin keyfince kullanımına bırakıldığı yerde, devlet işlerinin nasıl aksadığına dair çarpıcı örnekler verir.

Nesir konusunda Ziya Paşa'yı asıl hayrete düşüren, bizde yazı bilmekle kâtipliğin birbirinden farklı olduğudur. Başka dillerde söz konusu bile olmayan bu durum, bize gelince değişir. Kâtip olabilmek için, yazıyla birlikte birçok şey daha bilmek gerekir. Öncelikle Türkçe imlâ bilinmelidir, ancak en güç şey budur. Çünkü, zamanında, dilimizin bir sözlüğü hazırlanmadığı gibi, başka dillerden alınan kelimeler az çok değiştirilerek kullanılmış, imlâyı öğrenmek isteyenler bunlardan hangisine uymak gerektiği konusunda şaşkınlığa düşmüştür. Son yirmi yıl içinde, Bâbîâlî'deki memurların her biri canlı bir sözlük olmak hevesine kapıldığı için, kimisi (yâ) ile "bildirir", kimisi (yâ)sız "bldrr" yazmaya başlamışlar, bu durum küçük kâtipleri daha da şaşkına çevirmiştir.

Türkçe imlâdan başka, Arapça-Farsça imlânın da bilinmesi gerektiğini işaret eden Ziya Paşa, son olarak memurların Kalem'lerinde birkaç yıl çalışıp deneyim kazanmalarının önemini vurgular. Bu yapılmadıkça gerçek anlamda yazmanın, Paşa'nın deyimiyle, "idüğine"yi "olduğuna" ya bağlamanın yolu bilinemez.

İşte bütün bu nedenlerden dolayı, gerek şiirimiz ve gerekse nesrimiz son derece geri kalmıştır. Yazı tarzının kötülüğü yüzünden, büyük eserlere imza atan kişilerin çoğu, Kalem'lerindeki görevlerini tam anlamıyla yapamamış; Âli gibi, Müşfik gibi birçok cevher, kendilerine lâyük olan saygıyı göremeyerek, kimi delirmiş, kimi de içkiyle ömrünü yitirmiştir. Bu durumda, normal ölçüde ve kendimize ait bir şiir ve nesrin var olduğunu söylemek doğru değildir.

Oysa Ziya Paşa'ya göre, bizim kendimize özgü bir şiirimiz ve nesrimiz vardır. Bu şiir ve nesir, taşrada ve İstanbul'da halk arasında hâlâ olduğu gibi durmaktadır. Bizim şiirimiz, divan şairlerinin ölçsüz diye beğenmedikleri avâm şarkıları ve taşrada çöğür şairleri arasında "deyiş",

“üçleme” ve “kayabaşı” diye anılan manzumelerdir. Bize özgü nesrimiz de Kamus adlı Arapça sözlüğü Türkçe’ye çeviren Mütercim Âsım’ın izlediği rahat ve temiz yazış tarzıdır. Yine bize özgü şiir odur ki, şair, azıcık düşündükten sonra, kendini zorlamadan hemen o anda kırk elli beyit yazabilmelidir. Millî yazarlık odur ki, eli kalem tutan bir kimse düşüncelerini iyi-kötü kâğıt üzerine geçirebilmelidir.

Ziya Paşa, makalesini şu gerçeği dile getirerek bitirir: Şiir ve nesirdeki bütün bu eksiklikleri gidermek için, tabîî olmak ve kendimize yönelmek gerekir.

Başlangıçta belirttiğimiz gibi, Tanzimat, bir anlamda halka iniş hareketi idi. Ziya Paşa’nın “Şiir ve İnşâ”daki halk şiirinden faydalanmak gerektiği görüşü, hareketin temel düşüncesine uygun düştüğü gibi, “halkın anlayabileceği dilin kullanılması” ilkesine de işaret eder. Nitekim, Tanpınar’ın, Namık Kemâl’den sonra Türkçe üzerinde ikinci büyük düşünüş kabul ettiği “Şiir ve İnşâ” makalesi, Ziya Paşa’yı “Saf Türkçe cereyanının en büyük yol açıcılarından biri”¹⁴ yapar. Bununla birlikte, Ziya Paşa’nın “Şiir ve İnşâ”dan yedi yıl sonra, Avrupa’dan döndüğü zaman kaleme aldığı Harâbât mukaddimesinde, önceki düşüncelerine temas etmeyerek divan edebiyatını ön plâna çıkarışı, yukarıda değindiğimiz, bütünüyle yaşadığı Tanzimat’ın “ikilik” ruhundan kaynaklanır. Kısaca, farklı zamanlarda ifade ettiği dil ve edebiyatımızla ilgili görüşlerindeki bu zıtlıklar, ne Ziya Paşa’nın ne de “Şiir ve İnşâ” makalesinin öneminden bir şey kaybettirmez.

¹⁴ Tanpınar, **19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s.337.